

MIKROPALEONTOLOGIAI ADATOK A DACHSTEINI MÉSZKŐ FORAMINIFERA-FAUNÁJÁHOZ

MAJZON LÁSZLÓ*

(XLVI—XLVIII. táblával)

Az 1952. év folyamán V a d á s z E. egyetemi tanár társaságában néhány izben Dorog—Tokod környékére tettünk kirándulásokat. Itt hívta fel figyelmemet a dachsteini mészkő közé települt zöldesszürke agyagra, melyben Foraminifera is találhatók. Örömmel kezdtem vizsgálni ezeket a rétegeket, valamint magát a mészkőt is, annál is inkább, mivel a triászkorú lerakódásoknak Foraminifera-faunájáról úgy külföldön, mint nálunk aránytalanul keveset tudnak. V a d á s z professzor rendelkezésemre bocsátotta a saját és a birtokában levő V e n k o v i t s I. gyűjtési anyagát, megkaptam M e i s e l J. kőzetmintáját is, és legújabbban V i g h Gy.-nak a tatai tsz. fűrásából származó már kiválógatott példányokat. Ezt egészítettem ki a saját gyűjtéssel. Az anyag Dorog, Tokod, Bajót és Tatáról való dachsteini mészkő, valamint az ebbe települt zöldes agyag, illetőleg meszes agyag.

Az eddigi irodalom kevés adatot nyújt triász lerakódásaink mikroszkópos őseletmaradványaira vonatkozóan. P e t e r s (1.—294) 1863-ban felemlíti, hogy a Pilis és az Alpok dachsteini mészkőveiben *Vaginulina*, *Cuneolina*, *Flabellina* és *Globigerinák*at vélt felismerni. P e t e r s említi a *Globigerinák* tömeges előfordulását is, amelyek a hallstatti mészkő 80%-át is teszik. De az *Orbulinák* is gyakoriak s ezeken felül egy hosszúnyakú, a *Lagena tenuis* B o r n. fajhoz közelálló alakot említ. H a n t k e n (2.—193) 1878-ban Dorog, Tokod, Bajót községek területén levő dachsteini mészkő vékonycsiszolatait vizsgálva megállapítja, hogy: »sajátságos, görcsövi kicsinységű testecskéket mutatnak, melyek bizonyosan szerves eredetűek, s valószínűleg Foraminifera-k. E testecskék átmetsetei köralakúak s látszólag kamrákra osztott tekervényekből állanak s a kőzetnek igen feltűnő görcsövi szövetet kölcsönöznek.« H a n t k e n 1884-ben (3.—375) bizonyos fokig módosította véleményét, mikor így ír: »A dachsteini mészkő feltűnőleg szegény Foraminifera-kban. Annak alkotórészei egészen másféle, mindeddig közelebről meg nem határozható, de valószínűleg a növényekhez tartozó szerves testecskék, melyek a mészkőnek igen sajátságos görcsövi szövetet kölcsönöznek. Ez igen nevezetes tény, minthogy az alpi, dachsteini mészkő P e t e r s szerint kizárólag Foraminifera-k, mégpedig *Globigerinák*ból áll.« Ugyanez évben ez utóbbi adatot veszi át S c h a f a r z i k (4.—255) is »ami a Pilis kőzetét illeti, határozottan állíthatom, hogy nincsenek benne Foraminifera-k«. V a d á s z (5) a dachsteini mészkő rétegtani helyzetéről értekezve hét Foraminifera-fajt említ.

A dachsteini mészkő közé települt zöld agyagrétegeket vizsgálva, egyes helyeken mondhatnók gyakoriak a Foraminifera-k. A zöld agyag, amelyet egyébként az irodalom

* A dolgozat teljes angol szövege az Acta Geol. 1954. kt.-ében jelent meg.

is említ (6.—12), mint alárendelten vékonyabb zöldesszürke, palás mészmárga közbe-településeket a tokodi altáróból származó mintája 72,7% karbonátot tartalmaz, telítettségű mészmárga jellegű.

Megjegyzendő azonban, hogy nem mindenünnen vett mintájában találunk Foraminiferákat. Így pl. a tokodi altáró egyes mintái is meddőek vagy a bajóti Öregkő dachsteini mészkövébe települt zöldes márgás agyagban egyáltalában nem sikerült egyet sem találnom, míg a mészkő vékonycsiszolatában gyakoriak. Megkülönböztethetünk a zöld márgás agyagban a) orbulinás (amelyben gyakori a *O. porosa* Terq. vagy ehhez igen közelálló, igen apró, 0,2 mm átmérőjű forma házeit); b) ritka előfordulású lagenás (laposabb sima héjú s egy tuskés alak) lerakódás, amelynek e két formája a felsőörsi középső-triász *Protrachyceras veitzi* szint laza diabáztufás rétegben is megtalálható és c) a *Hantken*-től már 1878-ban említett köralakú, kamrás becsavarodású héjakat magukba záró üledéket. Ez utóbbi Bajót D-i végén az Öregkő kőfejtőjében, a dorogi Kiskőszikla kőfejtőjében, Tokod altáró IV/b éreszke előtti elágazás dachsteini mészköveinek vékonycsiszolataiban gyakori. De megtaláltam ezeket a Magyar Állami Földtani Intézet süttöi, dorogi, veszprémi megyei Feketehegy, eplényi és bakonybéli dachsteini mészkő régi, *Hantken*-féle csiszolatfényképein is.

A zöld márgás agyag e különböző faunaelemei és faunanélkülisége azt látszanak bizonyítani, hogy vagy több ilyen üledékkel állunk szemben, vagy pedig egyes alakok az üledéket lerakó tenger különböző helyein éltek. Bár ennek mintha ellentmondana éppen az Orbulinák plankton-életmódja és gyakorisága, melyeknek amiatt, hogy úgy mondjuk, közönségesként jelentkezniök kellene mindenütt.

Igen érdekes, hogy a zöld márgás agyag a mészkő vastag padjai között mikrokarsztos felszínre települ. Vadasz szerint keletkezésüket tengeralatti mállással magyarázhatjuk.

Rendszertani leírás

Család: *PENEROPLIDAE*

Nemzetség: *Triasina* nov. gen.

Triasina hantkeni nov. sp.

A ház szabad s egysíkba csavarodott s rövid radiális falacskákkal elválasztott a körhöz közelálló kamrákból áll. A ház anyaga meszes, imperforata. Nyílását egyik példányon sem figyelhettem meg. Kanyarulatok száma 7—9; egyik példány külső, legfiatalabb kanyarulatán 34 kamrát számoltam meg. A kamrák néha egymásba is olvadnak. A ház felszíne apró dudorokkal borított, amelyek a kanyarulatok szerint helyezkednek el. Sokszor a kamrákat pirit tölti ki.

Átmérője: 0,7 mm; vastagsága: 0,25 mm, de egyes példányok köpcösebbek is lehetnek.

Előfordulás: a zöldesszürke márgás agyag Dorog XII. akna 4200 m, Dorog Reimann akna, Tokod altáró. Tata tsz fúrás 321,50 m. Ezenkívül a bevezetőben már említett helyek dachsteini mészköve.

Kor: felső triász nóri-raeti emelete. Azonban meglehet, hogy vertikális előfordulása szélesebb, amennyiben *Sandberger* (7.—192) és *Salomon* (8.—133) megjegyzéseit a formára fenntartással figyelembe vesszük. Az előbbi kutató ugyanis a rajbli rétegeket, mint kimondottan foraminiferadús üledékeket említi, melyekben egy *Cornuspira*-féleség gyakori. Míg a másik a marmolata mészkőből említi szintén *Cornuspira*-szerű maradványokat. Amennyiben ezek megegyeznének a Triasinnal, úgy az új nemzetség előfordulása a ladini emelettől a raeti emeletig terjedne.

A *Triasina hantkeni* fajnak változataként megemlíthetjük a var. *elliptica*-t, mely egyébként elnyúltabb körvonala révén különbözik a fajtól.

Legközelebb állónak látszik a Triasinához a *Taberina* nemzetség, melyet Keijzer 1945-ben írt le. Hasonló felépítésű hozzá a *Labyrinthina Weynschenk* 1951 is, de ez homokoshéjú forma s a becsavart házainak kanyarulatai is kisebb számúak és a kamrák labirintusszerűek.

IRODALOM

1. Peters, K. F.: Über Foraminiferen im Dachsteinkalk. Jahrbuch d. k. k. geol. Reichsanst. XII. 1863. — 2. Hantken M.: A Magyar Korona Országainak széntelepei és szénbányászata. 1878. — 3. Hantken M.: A magyarországi mész- és szarukövek görcsövi alkatáról. Math. és Term. Tud. Ért. II. 1884. — 4. Schafarik F.: Jelentés az 1883. év nyarán a Pilis hegységben eszközölt földtani részletes felvételről. Földt. Közl. 14. 1884. — Bericht über die im Sommer 1883. im Pilisgebirge durchgeführten geologischen Spezialaufnahmen. Földt. Közl. 14. 1884. — 5. Vadász E.: Die stratigraphische Stellung des Dachsteinkalkes in der Umgebung von Budapest. »Éthika«, 1920. — 6. Rozlozsnik P.—Schréter Z.—T. Roth K.: Az esztergomvidéki szénterület bánya-földtani viszonyai. Földt. Int. kiadása, 1922. — 7. Sandberger, F.: Die Stellung der Raibler Schichten, Entgegnung, Foraminiferen in denselben. Verhandl. d. k. k. geol. Reichsanst. 1868. — 8. Salomon, W.: Geologische und palaeontologische Studien über die Marmolata. Palaeontographica, XI, II. 1895. — 9. Weynschenk, R.: Two new Foraminifera from the Dogger and Upper Triassic of the Sonnwend Mountains of Tyrol. Journ. Pal. 25. 1951.

TÁBLAMAGYARÁZAT

XLVI. tábla

Triasina hantkeni nov. sp. és *T. hantkeni* var. *elliptica*.

1. Dachsteini mészkő (Dorog, Kiskőszikla kőfejtője, 60×)
2. Dachsteini mészkő (Bajót, Öregkő kőfejtője, 50×)

XLVII. tábla

3. Dachsteini mészkő (Süttő, részlet Hantken eredeti felvételéből, 50×)
- 4-5. *Triasina hantkeni* nov. sp. (Dorog, zöld márgás agyagból iszapolva. 60×)

XLVIII. tábla

6. *Triasina hantkeni* nov. sp. (Bajót, Öregkő kőfejtője, 120×)
7. *Triasina hantkeni* nov. sp. var. *elliptica* (Bajót, Öregkő kőfejtője, 120×)